

Олена Цокало
<https://orcid.org/0000-0002-6335-5939>
директорка бібліотеки

Діна Ткаченко
<https://orcid.org/0000-0002-8860-6845>
завідувач відділу інформаційних технологій

Бібліотека Миколаївського національного
аграрного університету

КОМПЛЕКТУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ: БАЛАНС МІЖ ТРАДИЦІЙНИМИ ТА ЕЛЕКТРОННИМИ РЕСУРСАМИ

Анотація. У статті розглядаються сучасні тенденції формування та використання інформаційно-документних ресурсів бібліотеки, зокрема поєднання традиційних документних фондів та електронного контенту. Проаналізовано процеси комплектування бібліотечних фондів, моніторинг інформаційного простору Інтернет, сканування літератури та підвищення якості обслуговування користувачів через електронні бібліотеки. Також обговорюються проблеми та можливості, пов'язані з сучасним комплектуванням бібліотек, а також запропоновані засоби його удосконалення.

Ключові слова: комплектування бібліотеки, традиційні документи, електронні ресурси, бібліотечні фонди, моніторинг інформаційного простору, сканування літератури, електронні бібліотеки, обслуговування користувачів, проблеми комплектування, удосконалення комплектування, інтеграція традиційних і електронних ресурсів.

Інформаційно-документний ресурс бібліотеки є ключовим елементом для підтримки навчального та наукового процесів у сучасних університетах. Цей ресурс складається з двох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих частин: базового документного фонду та електронного контенту навчальної та наукової інформації.

Формування фонду бібліотеки МНАУ здійснюється згідно з «Положенням про порядок формування фондів інформаційних ресурсів бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету» [1]. Цей документ визначає політику комплектування фондів, принципи комплектування, критерії відбору документів, види і типи комплектувальних документів, зміст роботи бібліотеки з комплектування та організації фондів.

Формування фонду на традиційних носіях залишається важливим напрямом роботи бібліотеки, однак темпи його поповнення уповільнилися через збільшення вартості документів, необхідність жорсткого відбору та можливості використання альтернативних електронних ресурсів.

Сучасні дослідники трансформації процесу комплектування зазначають, що для більшості українських бібліотек закладів вищої освіти основним видом поточного комплектування є заочне [2]. Таке комплектування засновано на роботі з прайс-листами та каталогами видавництв, книготорговельних організацій у паперовому й електронному вигляді. Ці джерела містять мінімальні відомості про видання, які іноді доповнені рекламними анотаціями, обкладинками, змістом видань та невеликим уривком тексту, що значно підвищує інформативність повідомлень.

В результаті накопиченого досвіду з комплектування фонду бібліотеки МНАУ створена база видавців та книготорговельних організацій, яка дозволяє ефективно та своєчасно забезпечувати бібліотеку необхідними навчальними, науковими та довідковими виданнями. Також, можна порівнювати ціни та умови постачання у різних видавців, вибираючи найбільш вигідні пропозиції для придбання нових видань.

Перехід від фізичних копій видань до забезпечення дистанційного доступу до електронних документів відповідає сучасним вимогам інформаційного суспільства. Це дозволяє зменшити витрати на придбання та зберігання друкованих матеріалів, одночасно забезпечуючи доступ до актуальної та затребуваної наукової інформації. Отже, в сучасних умовах в бібліотеці МНАУ пріоритет вимушено надається не володінню фізичними копіями видань, а забезпеченню швидкого дистанційного доступу до повних текстів. Такий підхід дозволяє університету заощаджувати ресурси, одночасно зберігаючи доступ до актуальної наукової інформації.

Аналізуючи дані про надходження літератури в електронному та друкованому вигляді до фонду бібліотеки МНАУ за 2020-2024 роки (див. табл. 1). можна зробити наступні висновки.

Таблиця 1

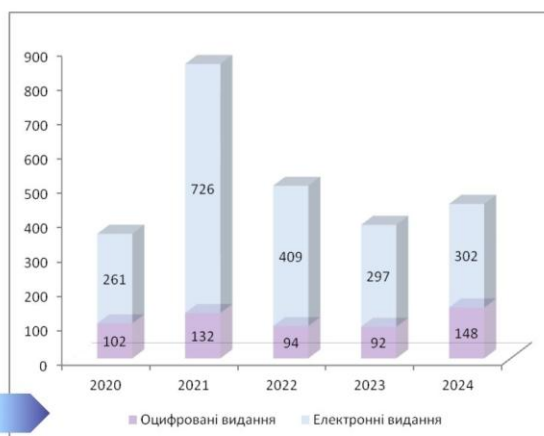
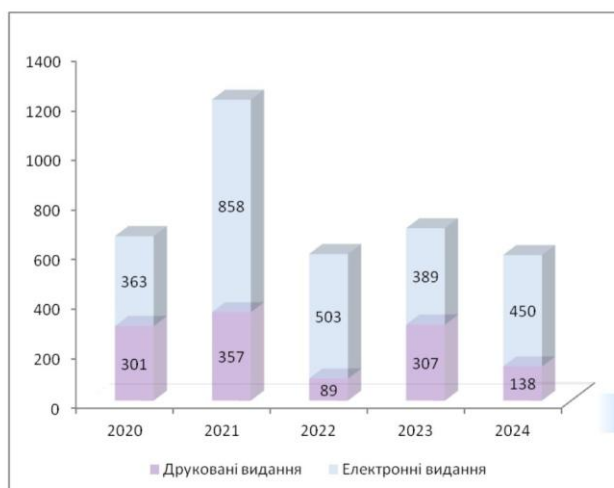
Надходження літератури в електронному та друкованому вигляді до фонду бібліотеки МНАУ за 2020-2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна кількість видань	664	1215	592	696	588
Друковані видання	301	357	89	307	138
Електронні видання	363	858	503	389	450
- у т.ч. оцифровані видання	102	132	94	92	148
Відсоткова структура					
Друковані видання (%)	45.3%	29.4%	15.0%	44.1%	23.5%
Електронні видання (%)	54.7%	70.6%	85.0%	55.9%	76.5%
Оцифровані видання (% від електронних)	28.1%	15.4%	18.7%	23.6%	32.9%
Динаміка поповнення фонду (%)					
Загальна кількість видань	—	+83.0%	-51.3%	+17.6%	-15.5%
Друковані видання	—	+18.6%	-75.1%	+245.0%	-55.0%
Електронні видання	—	+136.3%	-41.4%	-22.7%	+15.7%
Оцифровані видання	—	+29.4%	-28.8%	-2.1%	+60.9%

Джерело: Складено авторами на основі статистичних звітів бібліотеки МНАУ

Надходження літератури

до фонду бібліотеки МНАУ за 2020-2024 рр.

Кількість друкованих книг демонструє нерівномірну тенденцію. У 2021 році було невелике збільшення (357 одиниць) у порівнянні з 2020 роком (301 одиниця) У 2021 році обсяг друкованих надходжень спричинений вимогами акредитації до наявності фізичних примірників навчальної літератури для освітніх програм.

У 2022 році через введення воєнного стану надходження друкованих видань знизилися до 89 одиниць. Це пов'язано з труднощами фінансуванням під час активної фази війни.

У 2023 році, коли ситуація трохи стабілізувалася, кількість нових друкованих видань значно зросла до 307 одиниць. Це свідчить про зусилля бібліотеки поновити свій фонд шляхом моніторингу освітніх компонент та акцентуючи увагу НППІ університету на відсутності навчальної літератури з певних дисциплін.

Однак, у 2024 році знову відбулося зниження (138 одиниць), що на наш погляд пов'язане з інертністю науково-педагогічних працівників щодо забезпечення освітніх компонент актуальною навчальною літературою.

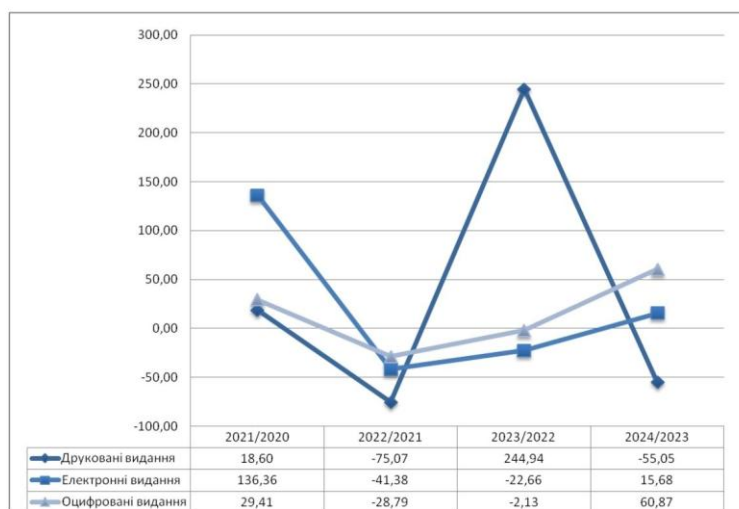
Значне зростання надходжень літератури в електронному вигляді у 2021 році (858 одиниць) пов'язане з потребою в дистанційному навчанні та посиленням попитом на цифровий контент під час пандемії COVID-19, що відповідає загальному тренду до цифровізації та дистанційного навчання. Також з огляду на те, що у 2020 році та наступних роках в МНАУ відбувалися акредитації освітніх програм, особлива увага приділялася забезпеченню дисциплін актуальною навчальною літературою. Це пояснює певні тенденції у фонді бібліотеки. Різке збільшення електронних надходжень у 2021 році вказує на необхідність швидко забезпечити дисципліни, що проходять акредитацію, сучасними навчальними ресурсами. Цифрові видання були обрані через їхню доступність та можливість швидкого оновлення.

Після введення воєнного стану у 2022 році, кількість електронних надходжень зменшилася до 503 одиниць. Це скорочення пов'язане із

загальними труднощами, викликаними війною, включаючи скорочення штату.

У 2023 році кількість нових електронних ресурсів продовжувала знижуватися (389 одиниць), а в 2024 році було зафіксовано невелике зростання до 450 одиниць, що свідчить про поступову стабілізацію в умовах війни та адаптацію фахівців бібліотеки.

Динаміка поповнення фонду (%)

- **Друковані видання:** непередбачувана динаміка, різкі зміни — від значного зростання +245.0% до падіння -75.1%.
- **Електронні видання:** позитивна тенденція (+136.3% і +15.7%) з періодами спаду (-41.4%, -22.7%).
- **Оцифровані видання:** поступовий приріст (+29.4% і +60.9%) з незначними спаданнями (-28.8%, -2.1%)

Поповнення фондів електронних документів в нашій бібліотеці також відбувається за допомогою оцифрування малоекземлярних друкованих видань. Цей процес повністю відповідає принципам цифрової консервації, спрямованої на збереження малоекземлярних видань. Завдяки оцифровці користувачі отримують доступ до унікальних ресурсів незалежно від місця перебування, а бібліотека одночасно вирішує проблему забезпечення навчальних дисциплін необхідними матеріалами. До процесу оцифрування залучаються студенти-першокурсники під час навчальної практики.

Аналіз динаміки оцифрування у 2020-2024 роках свідчить про значний вплив на цей процес як зовнішніх (пандемія, воєнний стан) так і внутрішніх факторів (скорочення штату працівників, недостатні компетенції фахівців та необхідність додаткового навчання).

Якщо кількість оцифрованих видань зросла з 102 одиниць у 2020 році до 132 у 2021 році завдяки інтенсифікації роботи бібліотеки з оцифрування, то вже у 2022 році кількість оцифрованих видань зменшилася до 94, а в 2023 – до 92. Зменшення обсягів оцифрування у 2022 році безпосередньо пов'язано з обмеженнями та труднощами, які спричинив воєнний стан, а також вимушеним значним скороченням штату бібліотеки.

У 2023 році було прийнято рішення, щодо навчання наявного персоналу бібліотеки навичкам оцифрування документів. Навчання новим навичкам сприяло покращенню якості оцифрування, але тимчасово знизило темпи через необхідність засвоєння працівниками нових технологій і процедур.

У 2024 році кількість оцифрованих видань зросла до 148, що стало результатом успішного впровадження нових навичок, які дозволили підвищити ефективність оцифрування та оптимізувати роботу бібліотеки.

В цілому у вибрані роки бібліотека МНАУ почала активніше підтримувати електронний формат літератури, що відповідає сучасним тенденціям в освіті та доступу до наукової інформації. Проте, надходження друкованих видань залишається нестабільним, що вказує на коливання фінансування та активність НПП у цьому напрямі.

Зростання цін на друковані та електронні періодичні видання, а також обмеженість коштів на передплату фахових наукових журналів змусили бібліотеку університету переосмислити підходи до передплати періодичних друкованих видань: зменшення кількості передплачених назв і перехід на версії періодичних видань доступних у вільному доступі у мережі Інтернет. Щоб задовольнити потреби студентів і викладачів, бібліотека активно застосовує технології моніторингу інформаційного простору, відшуковуючи безкоштовні та відкриті джерела. Також створюються власні повнотекстові електронні бази даних, що дозволяє зберігати корисні матеріали та швидко надавати їх в користування. Так, протягом 2022-2024 року до електронного

каталогу було додано 1734 електронних версій статей з фахових періодичних видань.

У таблиці 2 наведено динаміку поповнення каталогу електронними версіями статей у 2020-2024 роках.

Зміна структури поповнення електронного каталогу статтями з періодичних видань наведена у таблиці 2 відображає важливі зміни в напрямках роботи бібліотеки, а також реагування на зовнішні та внутрішні фактори, які вплинули на процеси поповнення.

Таблиця 2

Динаміка поповнення каталогу бібліотеки МНАУ статтями з періодичних видань у 2020-2024 роках

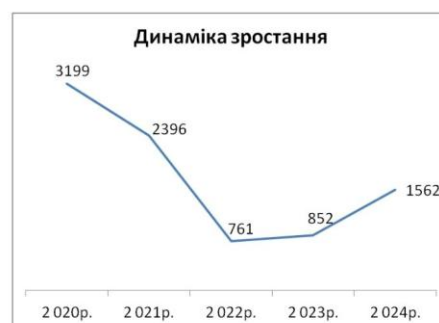
Вид видання	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Всього	2021 р. (від 2020)	2022 р. (від 2021)	2023 р. (від 2022)	2024 р. (від 2023)
Статті з друкованих періодичних видань	2981	2147	654	415	372	6569	-28.1%	-69.6%	-36.5%	-10.4%
% від загальної кількості	93.5%	89.7%	85.9%	48.7%	23.8%	75.1%				
Електронні версії статей	218	249	107	437	1190	2201	+14.2%	-57.1%	+308.4%	+171.3%
% від загальної кількості	6.5%	10.3%	14.1%	51.3%	76.2%	24.9%				
Загальна кількість	3199	2396	761	852	1562	8770	-25.1%	-68.3%	+11.9%	+83.5%

Джерело: Складено авторами на основі статистичних звітів бібліотеки МНАУ

За період 2020-2024 роки спостерігається значне зменшення частки статей з друкованих періодичних видань - від 93.5% у 2020 році до 23.8% у 2024 році. Частка електронних версій статей значно зросла - з 6.5% у 2020 році до 76.2% у 2024 році. Протягом 5 років було додано 8770 статей, з яких 75.1% складають друковані статті, а 24.9% - електронні версії, що підкреслює зростання важливості електронних ресурсів у каталозі. Таким чином, спостерігається перехід до електронних версій статей, що відображає загальний тренд цифровізації та адаптації до сучасних умов. Також цьому

сприяло залучення у 2024 році фахівців з відділу обслуговування до внесення електронних статей в електронний каталог бібліотеки.

Динаміка поповнення каталогу з періодичних видань

Таке зменшення кількості статей з друкованих видань пояснюється тим, що починаючи з 2020-2021 років спостерігалось поступове зменшення кількості передплачених друкованих періодичних видань (з 58 до 50), що стало наслідком фінансових обмежень. Найбільше скорочення відбулося у 2023 році, коли кількість передплачених видань знизилась до 19.

Отже, у нашій бібліотеці електронний каталог постійно поповнюється статтями з електронних версій фахових періодичних видань, при цьому додаються посилання на повні тексти публікацій. Такий підхід забезпечує користувачів актуальною інформацією та розширює можливості доступу до наукових матеріалів.

Комплектування фондів електронних документів та формування електронних бібліотек наукових і навчальних ресурсів, доступних віддаленим користувачам, дозволяє підняти обслуговування користувачів на новий якісний рівень надання інформації. Цей аспект відповідає теорії користувацько-орієнтованого підходу в бібліотечній справі, яка підкреслює

важливість задоволення інформаційних потреб користувачів через доступ до актуальних та різноманітних ресурсів.

Процес комплектування в умовах обмеженості коштів вимагає постійного пошуку нових шляхів поповнення бібліотечного фонду. Так, багаторічний досвід співпраці з видавництвами та книготорговельними агентствами сприяв отриманню своєчасної інформації про нові видання та актуальні знижки на передплату, що, у свою чергу, забезпечило ефективне оновлення фонду. Проте, для того, щоб оперативно реагувати на зміни попиту, відповідно до вимог навчального процесу та необхідності підтримувати фонд у відповідності до сучасних академічних потреб у роботу бібліотеки МНАУ впроваджено постійний моніторинг та аналіз книжкового ринку.

Також важливою складовою процесу комплектування є розширення доступу до електронних ресурсів з дотриманням вимог авторського права, що забезпечує користувачам можливість дистанційного доступу та знімає географічні обмеження, підтримуючи відповідність фонду сучасним стандартам цифровізації.

Персонал бібліотеки також має постійно вдосконалювати професійні навички у сферах оцифрування документів та управління електронними ресурсами, що підвищує адаптивність обслуговування користувачів, навіть у разі скорочення штату, та сприяє швидкому реагуванню на освітні потреби університетської спільноти. Завдяки цьому бібліотечні працівники стають універсальними фахівцями, здатними ефективно виконувати різні завдання, що сприяє покращенню якості обслуговування.

Інтеграція процесу комплектування бібліотечного фонду з навчальними планами МНАУ є ключовим аспектом, який сприяє ефективному забезпеченню освітнього процесу необхідними ресурсами та сприяють точному прогнозуванню потреб університету у науковій та навчальній літературі. Такий підхід дозволяє бібліотеці не лише реагувати на поточні потреби, а й активно планувати поповнення фонду у відповідності до

актуальних вимог навчальних дисциплін. Співпраця з кафедрами та своєчасне отримання інформації про нові дисципліни, дозволяє проводити моніторинг забезпеченості дисциплін необхідними матеріалами, швидко реагувати на зміни у навчальних планах та, за необхідності, розробляти пропозиції щодо оновлення фонду. Це сприяє підвищенню якості навчального процесу, адже студенти й викладачі отримують доступ до найновішої літератури та актуальних джерел знань, що відповідають програмам навчання. Важливою складовою цієї стратегії є формування спеціальних підрозділів фонду для нових дисциплін і галузей досліджень, які входять до програм університету, що дозволяє максимально точно задовольнити інформаційні потреби кожного навчального напрямку.

Також ефективним підходом до інтеграції комплектування фонду є залучення викладачів і дослідників до процесу формування запитів на нові видання, а також участь у регулярному оновленні фонду, що дозволяє орієнтуватися на потреби користувачів. Разом з лобіюванням адекватного фінансування для придбання сучасних друкованих і електронних ресурсів, інтеграція комплектування з навчальними планами формує основу для створення актуальної і гнучкої бібліотечної системи, яка здатна підтримувати якість освіти та наукових досліджень в університеті.

Бібліотека університету систематично реалізує стратегію інформування академічної спільноти про нові ресурси та можливості, спрямовану на вдосконалення науково-освітнього процесу. Одним із основних інструментів є підготовка інформаційних бюлетенів нових надходжень, які сприяють ознайомленню науково-педагогічних працівників з актуальними оновленнями бібліотечного фонду. Бюлетені розсилаються електронною поштою, що забезпечує оперативне поширення інформації серед академічних підрозділів.

Нами визначено алгоритм, який дозволяє систематизувати процес поповнення фонду навчальної та наукової літератури, забезпечуючи

врахування потреб користувачів і оптимізацію фінансових витрат (див. таблицю 3).

Таблиця 3

Алгоритм поповнення бібліотечного фонду МНАУ

Етап	Дія	Відповідальні	Результат
1. Моніторинг книжкового ринку	Співпраця з видавництвами та книготорговельними агентствами для отримання інформації про нові видання, знижки, акції.	Бібліотечний персонал, закупівельна комісія	Актуальна інформація про нові надходження та знижки.
2. Інтеграція з навчальними планами	Співпраця з кафедрами для отримання даних про нові дисципліни та оновлення навчальних планів.	Кафедри, бібліотека	Визначення актуальних видань для навчальних дисциплін.
3. Оцифрування та управління електронними ресурсами	Розширення доступу до електронних ресурсів з дотриманням авторського права для дистанційного доступу.	Бібліотечний персонал	Підвищення доступності ресурсів та відповідність вимогам цифровізації.
4. Формування запитів на нові видання	Залучення викладачів та дослідників до формування запитів на нову літературу для навчальних програм та досліджень.	Викладачі, дослідники, бібліотека	Формування списку нових запитів на літературу для комплектування фонду.
5. Закупівля нової літератури	Співпраця з юридичним відділом для оформлення супроводжувальної документації (договори, специфікації та ін.) та з бухгалтерією для здійснення оплати.	Бібліотека, юридичний відділ, бухгалтерія,	Укладення договорів, оформлення документації та здійснення закупівель.
6. Інформування академічної спільноти	Підготовка і розсилка інформаційних бюлетенів з новими надходженнями для ознайомлення науково-педагогічних працівників.	Бібліотека	Оперативне інформування про нові надходження та оновлення фонду.
7. Оцінка забезпеченості фонду	Постійний моніторинг відповідності фонду потребам навчальних дисциплін, формування пропозицій щодо оновлення.	Бібліотека, кафедри	Точне задоволення інформаційних потреб навчальних програм.

Алгоритм передбачає системний підхід до оновлення бібліотечного фонду, який базується на інтеграції з навчальними планами університету та активній співпраці з кафедрами, видавництвами та книготорговельними агентствами. Він включає постійний моніторинг книжкового ринку для виявлення нових видань та знижок, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни в освітніх потребах. Також важливим аспектом є розширення доступу до електронних ресурсів, що підтримує сучасні вимоги цифровізації. Залучення викладачів і дослідників до процесу формування запитів на нову літературу забезпечує максимальну відповідність фонду академічним потребам. Оперативне інформування академічної спільноти про нові надходження та регулярний моніторинг забезпеченості фонду дозволяють підвищити якість навчального процесу та наукових досліджень.

Таким чином, можна зробити висновок, що бібліотека МНАУ все більше орієнтується на цифрові ресурси. Також на поповнення фонду бібліотеки МНАУ значно вплинули як процеси акредитації освітніх програм, так і виклики, зумовлені воєнним станом. Бібліотека адаптується до нових умов, зберігаючи акцент на електронних ресурсах, що допомагає

підтримувати книгозабезпеченість освітніх програм навіть у складних умовах.

Список використаних джерел

1. Положення про порядок формування фондів інформаційних ресурсів бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету : затверджено Вченою Радою МНАУ від 25.02. 2019 р. Миколаїв : МНАУ, 2019. 12 с.
2. Фоміних В. В., Кучеренко М. В. Інноваційні технології комплектування бібліотечних фондів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. 2018. Вип. 5. С. 135-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2018_5_25